

Ett lyft under varierande villkor

Förbund och föreningar är positiva till Idrottslyftet, även om villkoren har sett olika ut. Fler har börjat idrotta och verksamheten utvecklas, vilket ger förhoppningar om att fler fortsätter inom idrotten. Men deltagarmönstren har inte förändrats.

LINNÉUNIVERSITETET har haft förmånen att granska den verksamhet inom Idrottslyftet som Danssportförbundet, Friidrottsförbundet, Golförbundet, Ishockeyförbundet och Konståkningsförbundet svarat för. Det har för oss utvärderare varit ett givande samarbete, som präglats av öppenhet och tilltro.

Syftet med Idrottslyftet har varit att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar samt att utveckla verksamheten så att fler väljer att fortsätta idrotta längre upp i åldrarna. Arbetet ska enligt Riksidrottsförbundet (RF) utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv och genomsyras av de riktlinjer som anges i idrottens idéprogram *Idrotten vill* (1).

Vi har i vår utvärderingsstrategi valt en förklaringsinriktad utvärderingsmodell. Det innebär att vi dels vill beskriva vad Idrottslyftets har resulterat i (måluppfyllelse och andra effekter), dels vill förklara det vi kommit fram till mot bakgrund av de förutsättningar som verksamheten har (2,3).

Den förklaringsinriktade strategin har sin grund i den så kallade ramfaktorteorins tankemodell, som baseras på tre grundpelare: ramar – process – resultat (4,5). Synen på utvärdering har också stora likheter med den modell för kulturanalys som Henriksen med flera utvecklat för studier av talangutveckling och som vi delvis utnyttjat i vårt analysarbete (6).

Syftet med vår utvärdering är att beskriva och kritiskt granska Idrottslyftet och de olika specialidrottsförbundens arbete med att utveckla egna mål och strategier. Syftet är också att studera vilket genomslag dessa fått på förenings-

nivå. Ett ytterligare delsyfte är att ge förbunden stöd i sitt arbete med Idrottslyftet genom förbundsspecifika granskningar som genomförts i samråd med förbunden.

En positiv bild av Idrottslyftet

Vi kan omedelbart slå fast att såväl förbund som föreningar generellt är mycket positiva till Idrottslyftet. Idrottslyftets båda huvudsyften, det vill säga att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar samt att utveckla verksamheten så att fler väljer att fortsätta idrotta längre upp i åldrarna har realiserats, men i varierande grad. De allra flesta föreningarna är överens om att den verksamhet som genererats via stöd från Idrottslyftet inte hade blivit av utan detta stöd. Det tycks dock finnas en tendens att man börjat se Idrottslyftet som en permanent budgetförstärkning, vilket leder till en stor oro från både förbund och föreningar inför den dag då dessa satsningar eventuellt upphör. I så fall skulle cirka 30 procent av det ekonomiska stödet till idrotten försvinna. Oron beror i första hand på att medlen från Idrottslyftet i stor utsträckning i dag utgör grunden för idrottsrörelsens kvalitets- och utvecklingsarbete.

I likhet med RF:s samlade redovisning visar våra studier att man inom flera idrotter kunnat se en påtaglig nyrekrytering av barn och ungdomar. Det har i huvudsak gällt de kategorier som redan finns i verksamheten, framför allt yngre pojkar, medan nyrekryteringen av barn och ungdomar med utländsk bakgrund eller med funktionsnedsättning förefaller vara tämligen liten. Existerande könsmonster har därmed inte heller förändrats.

PG Fahström

Lektor

Institutionen för pedagogik,
psykologi och idrottsvetenskap
Linnéuniversitetet

Per Gerrevall

Professor

Institutionen för pedagogik,
psykologi och idrottsvetenskap
Linnéuniversitetet

Marie Hedberg

Doktorand och adjunkt
Institutionen för pedagogik,
psykologi och idrottsvetenskap
Linnéuniversitetet

Susanne Linnér

Lektor

Institutionen för pedagogik,
psykologi och idrottsvetenskap
Linnéuniversitetet

Dansportförbundet

Grundat: 1968
Medlemmar
Män: 13 009
Kvinnor: 26 011
*Deltagartillfällen: 165 583

Friidrottsförbundet

Grundat: 1895
Medlemmar
Män: 200 337
Kvinnor: 314 292
*Deltagartillfällen: 1 536 738

Golfförbundet

Grundat: 1904
Medlemmar
Män: 371 739
Kvinnor: 161 600
*Deltagartillfällen: 466 103

Ishockeyförbundet

Grundat: 1922
Medlemmar
Män: 142 500
Kvinnor: 7 500
*Deltagartillfällen: 4 166 455

Konståkningförbundet

Grundat: 1904
Medlemmar
Män: 2 642
Kvinnor: 13 218
*Deltagartillfällen: 562 861

2010 års statistik.
*Träning & tävling för barn 7-20 år.

Olika villkor

Den ekonomiska tilldelningen till specialidrottsförbunden görs på basis av det lokala aktivitetsstödet. De förbund som har störst tilldelning när verksamheten mäts i antalet deltagartillfällen får också störst bidrag från Idrottslyftet. Ur ett kvalitativt perspektiv kan man diskutera om Idrottslyftets resurser enligt denna fördelningsgrund landar där behovet av stöd och utveckling är som störst.

Större förbund har också andra möjligheter att ställa en administrativ organisation på fötter. Det innebär att dessa förbund i större utsträckning kan mobilisera och stödja föreningarna och på så sätt få en ökad verksamhet som avspeglas dels i antalet deltagartillfällen, dels i utbudet av olika typer av aktiviteter. Det finns därför en risk att fördelningsmodellen istället konserverar rådande storleksförhållanden, om inte de mindre förbunden gör någonting kvalitativt bättre som leder till en påtaglig ökning i antalet deltagartillfällen.

I all projektstyrd verksamhet, där medel beviljas i konkurrens och utifrån lokala initiativ, är betydelsen av kompetens betydelsefull. De föreningar som har tillgång till relevant kompetens har ett försteg framför andra genom att man kan leverera goda projektansökningar och har ett större antal anställda eller andra resurspersoner som kan genomföra projekten. I många föreningar är just brist på ledare en vanlig förklaring till att man å ena sidan inte sökt projektmedel och å andra sidan inte kunnat fullfölja den verksamhet man fått projektmedel för.

Vi har vidare kunnat konstatera att resursflödet i vissa delar är omständligt. När förbunden exempelvis anordnar verksamheter inom Idrottslyftets regi, får föreningarna bidrag för att man ska kunna betala avgifterna för dessa aktiviteter. Det blir en administrativ rundgång av medel, då ersättningen går från förbundet och ut till föreningarna, för att sedan ta vägen tillbaka till förbundet som ersättning för förbundets kostnader. Som vi ser det leder detta till en tämligen onödig och kostsam byråkrati, som man bör se över.

Om man ska kunna öppna dörrarna för fler så måste man, bildligt talat, ha några dörrar att öppna. Vi har kunnat se att villkoren varierar när det gäller tillgången

till anläggningar som möjliggör en mer omfattande verksamhet. Inom exempelvis konståkningen är rekryteringen av nya yngre deltagare i allmänhet inte något större problem, tvärtom står barn i kö för att få vara med. Den stora begränsningen är istället tillgången till istider. Det finns oftast inte några utomhusanläggningar. Verksamheten blir då beroende av den tid den får sig tilldelad i de inomhusanläggningar som konståkningen i regel delar med ishockeyn.

Anläggningsfrågan illustrerar förhållandet att Idrottslyftets kvantitativa mål ställs mot kvalitativa mål eller de värderingar som genomsyrar *Idrotten vill*. När antalet deltagare ställs mot varandra utfaller jämförelsen oftast till ishockeyns fördel, eftersom det i ishockeyn är fler deltagare på is samtidigt. Vi har på liknande sätt kunnat urskilja en konkurrens om anläggningar när det gäller friidrott och fotboll. När det uppstår anläggningsbrister ställs också olika värden och verksamheter mot varandra. Elit- eller tävlingsorienterad verksamhet ställs mot breddorienterad verksamhet.

Fria eller bundna projekt?

Under Idrottslyftets första år tillämpade några av förbunden en öppen ansökningsprocess i förhållande till Idrottslyftets syften och lät föreningarna utforma sina projektansökningar tämligen fritt. Förbundet angav varken ekonomiska eller andra begränsningar, utöver dem som Idrottslyftet ställt krav på.

Efter hand har några förbund begränsat friheten till ett antal områden som föreningen ska hålla sig inom. Även beloppen har i högre grad standardiserats. Föreningarna vet då vilka bidrag som de kan få från Idrottslyftet. Men det har fortfarande funnits en viss frihet att formulera egna projekt inom ramen för dessa innehållsområden. En öppen ansökningsprocess ställer högre krav på förbundets rådgivande insatser, och härigenom har man kunnat utveckla ett gott samarbete mellan förbund och föreningar.

Inom ett av förbunden ledde erfarenheterna från Handslaget till att man valde att enbart erbjuda stöd till ett antal centralt utformade projekt. Motiven för styrningen var flera. Från förbundets sida säger man sig vara klar över vilka utvecklingsinsatser

som den egna idrotten behöver. Vidare finns en strävan efter att alla föreningar ska kunna delta oavsett vilken kompetens som föreningen har för att utforma projektansökningar. Genom den här styrningen har man både fått till stånd en omfattande verksamhet och en i stort sett mangrann uppslutning.

Föreningarna har haft något varierande inställningar till förbundsstyrningen. Många tycker att det är bra att förbundet styrt Idrottslyftet, men det finns också flera föreningar som skulle vilja ha större möjligheter att anpassa verksamheten efter egna behov. Det är naturligtvis med styrning som med mycket annat – det man vinner på gungorna förlorar man på karusellen. Föreningen vinner i deltagande, men förlorar i kreativitet och nytänkande.

Utbildning på gott och ont

Utbildning har kommit att spela en stor roll inom Idrottslyftet. Inom samtliga förbund går en betydande del av Idrottslyftets resurser till anordnandet av utbildningar för ledare. Ofta tillämpas en modell, där de som deltagit i förbundets utbildningar i sin tur ska utbilda föreningens ledare.

Som pedagoger delar vi tilltron till att utbildning kan förändra och utveckla en

verksamhet. Utbildning vara ett medel för att föra ut ett visst kunnande i organisationen. Det kan också mobilisera och skapa förutsättningar för att man ute i organisationen utifrån egna villkor kan bedriva utveckling.

Vi har kunnat konstatera att fokus i utbildningarna i allmänhet ligger på det rent idrottsliga, men även på generella frågor som rör ledarskap inom barn- och ungdomsidrott. De utbildningar vi studerat berör inte nämnvärt mångfalds- eller jämlikhetsfrågor. Det finns exempel på fria projekt som har en tydlig inriktning mot jämställdhet eller jämlikhet, men när det handlar om verksamhetens utveckling så är utbildningarna mera traditionella och generella.

Utbildningarnas innehåll innebär en styrning av idrotten. Det blir då väsentligt att studera den form i vilken framtida idrottsledare stöps. Utbildningarnas innehåll bör utformas med tanke på de konsekvenser som Idrottslyftet för med sig i termer av större och mer heterogena barn- och ungdomsgrupper, där förhållandet mellan deltagande och tävling blir mer komplext.

Som vi ser det behöver utbildningarna därför i högre grad ge en grund för innehållslig utveckling av verksamheten och behandla nya perspektiv på tränarrollen,

Konståkningssporten har sett flera framgångar på sistone. Det gäller särskilt systrarna Helgesson. På EM tidigare i år nosade storasyster Viktoria på en medalj medan junioren Joshi på bilden blev tia.

Referenser

1. Idrotten vill. Idrottsrörelsen idéprogram. Riksidrottsförbundet. 2009.
2. Franke-Wikberg, S. En strategi för utvärdering och lokal utveckling av utbildningskvalitet. Arbetsrapport Nr 81 .1990.
3. Lundahl, C & Öquist, O. Idén om en helhet: utvärdering på systemteoretisk grund. 2002.
4. Dahllöf, U. Ability grouping, content validity and curriculum process analysis. 1971.
5. Lundgren, U. P. Ramfaktorteori och praktisk utbildningsplanering. Pedagogisk Forskning i Sverige, årg 4, nr 1, s. 31–41. 1999.
6. Henriksen K. m.fl. Psychology of Sport and Exercise. 2010. Vol 11, s. 212-222.
7. Engström, L-M. Forskning om Handslaget genomförande och resultat – En utvärderande sammanställning gällande Handslaget. 2008.
8. Peterson, T. När fälten korsas – om handslagsprojekt på skoltid. Paper presenterat vid Årskonferensen för Svensk förening för Beteendevetenskaplig och Samhällsvetenskaplig Idrottsforskning (SVEBI). 2008.
9. Houlihan, Barrie (2010). Policy convergence in elite sport development: A critical review of the evidence. Key-noteföreläsning vid EASM:s forskningskonferens, Prag, 2010.

Kontakt

pergoran.fahlstrom@lnu.se
per.gerrevall@lnu.se
marie.hedberg@lnu.se
susanne.linner@lnu.se

vad det innebär att delta i träning och tävling, vad som är kvinnligt och manligt etcetera. Det är vidare svårt att åstadkomma en förändring under enstaka timmar eller dagar, vilket ofta är den tid man har till sitt förfogande. Utbildning kan under dessa premisser istället innebära att existerande föreställningar permanentas och förs vidare.

De öppnade dörrarna

Dörrarna har öppnats för fler barn och ungdomar, men inte i någon större utsträckning för nya kategorier barn och ungdomar. För att de ska vilja stanna kvar är det kanske naturligt att de ska kunna känna en omedelbar samhörighet med dem som finns innanför dörrarna. Men den som känner sig främmande i något avseende blir med tiden antingen utstött eller väljer själv att lämna verksamheten. Att exempelvis vara nybörjare som tonåring i en verksamhet, där andra nybörjare är avsevärt yngre är en realitet för många av våra invandrande ungdomar. Heterogenitet är något som vi generellt i samhället har det en smula svårt att hantera.

Idrottslyftet har således inte i någon högre grad förmått förflytta de gränser som utgör ett hinder för nya grupper barn och ungdomar att börja idrotta. Exempelvis har, som vi tidigare nämnt, andelen barn och unga med utländsk bakgrund eller med funktionshinder inte blivit större. De som börjar med en ny idrott är framför allt yngre barn, medan det har visat sig svårt att attrahera de något äldre ungdomarna. Dessutom kan det ju vara så att om man utvecklar verksamheten så att fler ungdomar stannar kvar så minskar möjligheten rekrytera nya utövare.

Utfallet av denna granskning påminner därför mycket om de resultat som Lars-Magnus Engström redovisade i utvärderingen av Handslaget (7). Det är förstås väsentligt att ställa sig frågan vad detta beror på. En förklaring kan vara att de som inte finns med i idrottsrörelsen medvetet har valt att stå utanför. De ägnar sig istället åt andra aktiviteter än idrott. Barn och ungdomar som inte har något intresse av att idrotta, engagerar sig inte heller i de aktiviteter som anordnas inom Idrottslyftets försorg.

En fråga man behöver ställa sig är i vad

mån Idrottslyftet verkligen i ett större perspektiv har lett till en verksamhetsutveckling som utmanar befintlig kultur och befintliga ramar. Att föreningarna har svårt att möta en mer heterogen skara ungdomar förklaras ofta med att man saknar ledare för att kunna möta varierade behov. Man skulle alltså kunna säga att en effekt av Idrottslyftet är *mer av samma men av bättre kvalitet*.

Idrottslyftet och idrottens kärna

Frågan kvarstår vilken väg idrotten ska ta för att öppna dörrarna för fler och behålla ungdomar högre upp i åldrarna. Idrottens karaktär och utformning är historiskt och kulturellt betingad och mot en sådan bakgrund kan förbundens oförmåga att erbjuda en annorlunda verksamhet bli förståelig. Därför finns det förmodligen en sorts, kanske omedveten, förförståelse som gör att det är svårt att tänka sig en förändring av den egna idrottens regler och organisation.

Men om vi fortsätter tankekedjan i enlighet med Idrottslyftets ambitioner, är det alltså idrotternas uppgift att skapa aktiviteter som gör att fler nya barn och ungdomar kommer med. Ungdomar som, med Tomas Peterson ord, ”redan tackat nej till verksamheten” (8).

I vilken omfattning och på vilket sätt ska då en idrott ändra sin utformning för att möta nya grupper, så att de också får ta del av de positiva värden som idrottens anses stå för i enlighet med till exempel *Idrotten vill?* När, i så fall, upphör den att vara just denna specifika idrott? Om man gör denna anpassning finns dessutom risken att de nyrekryterade ungdomarna kommer att känna sig lurade när verksamheten så småningom övergår i specialidrottens traditionella utformning för att passa in i tävlingsformer, klassindelningar och så vidare.

En annan, kanske något provocerande, fråga är: *Måste alla vara med i idrott?* Propositionstexten säger att Idrottslyftet ska öppna dörrarna för fler barn- och ungdomar och utveckla verksamheten så att de väljer att idrotta längre. Innebär det att de per definition måste komma med i föreningsverksamhet under RF:s tak? Allt för att de ska få ta del av *the magic dust of sport*. (9)